

Corporate
Sustainability
Reporting
Directive

Opzet stappenplan branches & tools overzicht

Disclaimer

- Dit document is met zorg samengesteld in opdracht van het ministerie van Economische Zaken ter ondersteuning van ondernemingen en brancheorganisaties bij de implementatie van de CSRD-rapportage.
- De opdracht is uitgevoerd door VNO-NCW/MKB-Nederland, NBA en de Sociaal-Economische Raad.
- De informatie is ontwikkeld in samenwerking met relevante kennispartners (stakeholders, brancheorganisaties, deskundigen, overheidsinstanties) en het is een voorwaarde dat de materialen publiek beschikbaar zijn. Hoewel de inhoud met grote zorgvuldigheid is opgesteld, kunnen er geen rechten aan worden ontleend. Voor specifieke toepassing en naleving van regelgeving adviseren we om juridisch of deskundig advies in te winnen.
- Ten tijde van de ontwikkeling van dit stappenplan ligt er voor de CSRD-richtlijnen een omnibusvoorstel. Dit voorstel heeft als doel de richtlijnen te vereenvoudigen en te versimpelen. Dit kan mogelijk invloed hebben op de reikwijdte van de rapporterende bedrijven en de vereisten voor data. Wij achten dit stappenplan belangrijk, ongeacht mogelijke wijzigingen in de wetgeving, zowel voor verplichte als vrijwillige rapportage.

Kennispartners

- SRA
- NBA
- Sociaal-Economische Raad
- VNO-NCW/MKB-Nederland
- MVO Nederland
- Raad voor de Jaarverslaggeving
- Kennispartners van Ondernemersplein (KVK, Belastingdienst, RVO, CBS, UWV en andere overheidsorganisaties)

Inleiding

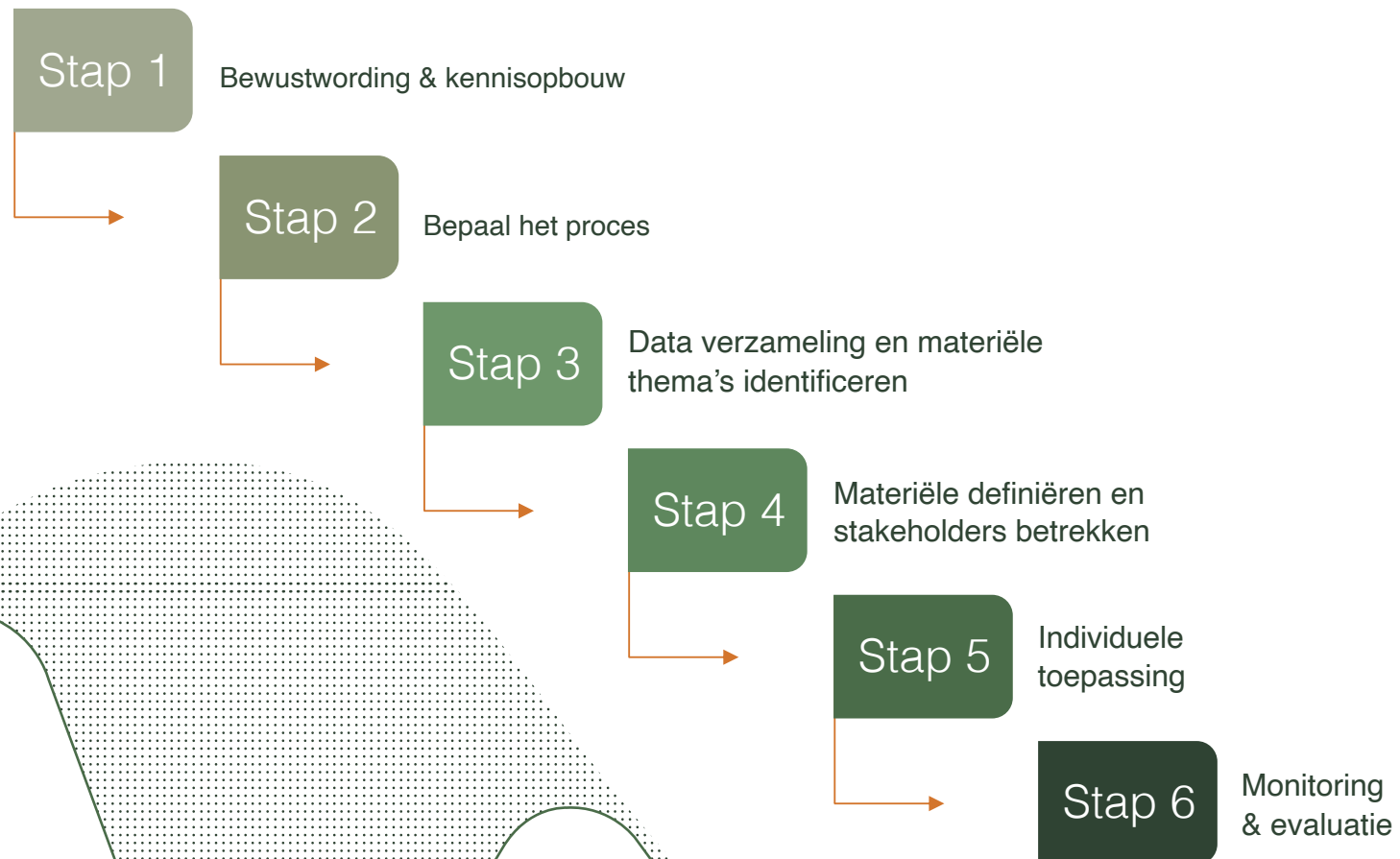
- De Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) stelt nieuwe eisen aan bedrijven op het gebied van duurzaamheidsrapportage. Dit betekent dat ondernemingen voortaan transparant moeten laten zien hoe zij presteren op milieu, sociale verantwoordelijkheid en goed bestuur (ESG-factoren). Dit vraagt om een gestructureerde aanpak en duidelijke kennis van de rapportageverplichtingen.
- Brancheorganisaties spelen hierin een sleutelrol. Zij kunnen hun leden ondersteunen door gezamenlijke initiatieven te organiseren, kennis en *best practices* te delen en handige tools aan te bieden die het rapportageproces eenvoudiger maken. Door samen te werken binnen de sector, kunnen bedrijven de rapportagelast verminderen en makkelijker voldoen aan de nieuwe regelgeving.
- Dit document biedt een praktisch stappenplan en concrete hulpmiddelen waarmee brancheorganisaties bedrijven kunnen helpen bij het opzetten en uitvoeren van hun CSRD-rapportage.

Opzet stappenplan branches & toolsoverzicht

Het stappenplan voor de CSRD-
implementatie voor branches richt zich
op een gestructureerde aanpak voor
bedrijven binnen de branche.

Bij elke stap zullen er handige tools
gepresenteerd worden, zoals:

- Webinars
- Guidances
- Checklists
- Online self-assessment tools
- Informatiepakketten
- Veelgestelde vragen

Vorbereidende fases - beschrijving

Stap 1:

Bewustwording & kennisopbouw

Samenvatting

De eerste stap in CSRD is bewustwording en kennisopbouw. Dit houdt in: het informeren van leden over eisen en kansen, het peilen van behoeften via enquêtes en het faciliteren van sectorbrede samenwerking.

Brancheorganisaties kunnen ondersteuning bieden door risicoanalyses, dataverzameling en stakeholderdialogen te coördineren. Tijdige betrokkenheid van ondernemingen en duidelijke afspraken vooraf zijn cruciaal.

Stap 2:

Bepaal proces

Samenvatting

Het is belangrijk om de scope duidelijk te bepalen, zodat er een balans is tussen ontzorgen en complexiteit. Stem vooraf af met sectoren af wat de gezamenlijke en individuele verantwoordelijkheden zijn. Stel een werkgroep samen die de diversiteit binnen de sector vertegenwoordigt en stimuleer clevel betrokkenheid voor strategische besluitvorming.

Verzamel feedback over uitdagingen en betrek op tijd juridische en financiële experts bij het proces, zoals accountants. Definieer de rol van externe adviseurs en de benodigde capaciteit. Werk met een helder stappenplan, maak keuzes over technologie en tools, stel concrete mijlpalen vast en zorg voor een realistische planning.

Stap 1:

Bewustwording & kennisopbouw

- Informeer leden over CSRD en vraag uit waar de behoefte ligt. Organiseer informatiebijeenkomsten om bedrijven/ondernemingen binnen de branche te informeren over de eisen, deadlines, en mogelijke impact van CSRD
- Voer een enquête of interviews uit onder leden om hun kennisniveau, zorgen en behoeften met betrekking tot CSRD te identificeren
- Creëer bewustzijn over kansen. Benadruk dat CSRD niet alleen een verplichting is, maar ook kansen biedt voor innovatie, reputatieverbetering en toegang tot duurzame investeringen
- Voorbeelden van rollen die een brancheorganisatie op zich zou kunnen nemen, zijn:
 - het proces faciliteren om materiële impact, risico's en kansen in beeld te krijgen voor een sector;
 - Risicoanalyses in de sector uitvoeren - inzichtelijk maken van risico's die waarschijnlijk voorkomen in de sector als hulpstuk voor leden;
 - Geaggregeerde dataverzameling organiseren;
 - Stakeholders identificeren en hun belangen afwegen;
 - Samenbrengen gezamenlijke stakeholders, zoals NGO's, vakbonden, banken, consumentenorganisaties, zodat zij input kunnen geven voor de materialiteitsanalyse;
 - Helpen opstellen van vragenlijsten voor materialiteitsanalyse;
 - Verzamelen en delen van goede voorbeelden van bedrijven binnen de sector
- Bepaal op welke manier ondernemingen bij het sectorale initiatief betrokken gaan worden. Dit kan bijvoorbeeld door voorafgaand aan het proces van de dubbele materialiteitsanalyse (DMA) af te spreken welke ondernemingen deel uit zullen maken van het proces en wie toegang zal hebben tot het sectorinitiatief.
- Zorg voor buy-in voorafgaand aan het sectorinitiatief

Stap 2:

Bepaal het proces

- Hoe breder het CSRD-sectorinitiatief, hoe meer bedrijven worden ontzorgd, maar ook hoe complexer de analyse wordt. Zorg voor een goede balans en houd rekening met de eigen verantwoordelijkheid van bedrijven om de resultaten zelf te wegen en toe te passen.
- Overleg met sectororganisaties om te bepalen welke taken gezamenlijk kunnen worden opgepakt, wat de rol van de sector of branche is en welke verantwoordelijkheden bij individuele bedrijven liggen.
- Vorm een kernteam met vertegenwoordigers van bedrijven uit de sector, zodat verschillende bedrijfsomvang en subsectoren zijn vertegenwoordigd. Dit team bereidt het werk voor, waarna leden en stakeholders de resultaten valideren.
- Moedig leden aan om bestuurders en management actief bij het proces te betrekken. Duurzaamheid is een strategisch thema dat directe afwegingen op hoog niveau vereist.
- Haal input op over specifieke uitdagingen, zoals rapportagetools, stakeholderbetrokkenheid en de materialiteitsanalyse.
- Betrek accountants en andere adviseurs vroeg in het proces, aangezien de duurzaamheidsrapportage door een externe accountant beoordeeld moet worden.
- Overweeg samenwerkingen met gespecialiseerde consultancybedrijven op het gebied van de CSRD en duurzaamheid voor extra expertise en procesbegeleiding.
- Bepaal hoeveel FTE nodig is voor de uitvoering van de dubbele materialiteitsanalyse en stakeholderanalyse.
- Werk een gestructureerd projectplan uit en definieer een sterke propositie, eventueel in samenwerking met een externe consultant.
- Bepaal of bestaande softwaretools worden gebruikt of dat bijvoorbeeld een eigen Excel-oplossing wordt ontwikkeld.
- Werk met concrete mijlpalen, zoals het opzetten van een datastructuur en het opleveren van de eerste rapportage.
- Zorg voor een realistische planning.

Tools – Bewustwording, kennisopbouw & proces

Organisatie	Tool
Ondernemersplatform	Informatie en advies van de overheid voor ondernemers door KVK, Belastingdienst, RVO, CBS, UWV en andere overheidsorganisaties. Alles over Duurzaam Ondernemen: Duurzaam ondernemen Ondernemersplein
SER, RJ	De SER heeft een reeks webinars over de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) en European Sustainability Reporting Standards (ESRS) georganiseerd om deze op een praktische manier toe te lichten met voorbeelden van bedrijven. Webinar 'CSRD: Gevolgen EU-duurzaamheidsrapportage voor Nederlandse bedrijven' Webinar: https://youtu.be/vBGiZ6lqFyA Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20221117-csrd-presentatie.pdf
SER,RJ	Lees de veelgestelde vragen en antwoorden over de CSRD in het Nederlands (ook beschikbaar als PDF in het Engels). Onder andere over de reikwijdte, de standaarden, praktische invulling en handhaving, de relatie met bestaande EU-wetgeving, tips & tricks om aan de slag te gaan en nog veel meer. Document met vragen & antwoorden over de CSRD: https://www.ser.nl/nl/thema/duurzaamheid/faq
SRA	ESG Praatplaat voor accountants: SRA heeft een ESG-praatplaat ontwikkeld waarmee je het gesprek aan kunt gaan met jouw klant. Urgentietijdlijn : De SRA-urgentietijdlijn duurzaamheid is geactualiseerd met nieuwe klimaatregels in 2025.

Data & thema's – beschrijving

Stap 3:

Dataverzameling en materiële thema's identificeren

Samenvatting

Voer een **waardeketenanalyse** uit om helder in kaart te brengen welke partijen, grondstoffen en processen betrokken zijn. Gebruik externe bronnen om risico's goed te beoordelen. Groepeer **relevante thema's**, analyseer branchespecifieke verplichtingen en vergelijk met andere sectoren om gezamenlijke en onderscheidende onderwerpen te identificeren.

Stap 4:

Materiële thema's definiëren en stakeholders betrekken

Samenvatting

Betrek stakeholders bij de **dubbele materialiteitsanalyse** om een relevanter en betrouwbaarder duurzaamheidsrapport op te stellen. Zorg voor duidelijke verwachtingen over de sectorale aanpak en de toepassing binnen hun bedrijf.

Verzamel input via gesprekken of enquêtes en bepaal in samenwerking met relevante partijen, zoals overheden, investeerders en getroffen gemeenschappen, de belangrijkste duurzaamheidsthema's voor de branche.

Stap 3:

Data verzameling en materiële thema's identificeren

- Voer een waardeketenanalyse uit. Werk samen met leden om te bepalen welke partijen, grondstoffen en processen onderdeel zijn van de waardeketen en waar overlap zit.
- Raadpleeg externe bronnen om risico's in te schatten, zoals klimaatscenario's, branche- of sectorspecifieke benchmarks, regelgeving, trendrapportages of rapporten van maatschappelijke organisaties/[MVO risico checker \(zie volledig overzicht hier\)](#).
- Bundel de belangrijkste onderwerpen in overzichtelijke thema's.
- Analyseer de specifieke verplichtingen die voor de branche relevant zijn.
- Vergelijk met andere sectoren om te zien welke thema's gemeenschappelijk zijn of waarin de branche juist onderscheidend is.

Stap 4:

Materiële definiëren en stakeholders betrekken

- De CSRD verwacht de betrokkenheid van stakeholders bij het uitvoeren van de dubbele materialiteitsanalyse. Door hun inzichten mee te nemen in de analyse, bouw je aan een relevanter en betrouwbaarder duurzaamheidsrapport. Het gezamenlijk betrekken van stakeholders is niet alleen efficiënt, maar ook effectief bij het aanpakken van materiële onderwerpen.
- Zorg voor heldere communicatie met stakeholders: wat kunnen ze verwachten van het sectorale initiatief, en hoe kunnen ze dit verder brengen in hun eigen onderneming?
- Informeer en betrek externe stakeholders zoals overheden, investeerders en klanten. Voer gesprekken binnen de sector en waardeketen om te bepalen waar de onderneming impact heeft en door wordt beïnvloed. Identificeer samen met leden de belangrijkste gezamenlijke stakeholders en betrek experts die kunnen inschatten welke onderwerpen materieel zijn. Voor impactmaterialiteit gaat het om direct getroffen groepen, zoals omwonenden en werknemers in de keten, maar ook om 'stille' stakeholders zoals de natuur, waarvan de belangen kunnen worden vertegenwoordigd door vakbonden en maatschappelijke organisaties.
- Je kunt input van stakeholders zowel schriftelijk (bijv. via surveys) als mondeling verzamelen. Schriftelijke feedback bereikt een grotere groep, terwijl mondelinge gesprekken meer diepgang en context bieden. Je kunt stakeholders individueel betrekken en om input vragen, of gezamenlijk tijdens een dialoogbijeenkomst. In dat geval leren stakeholders ook onderling van elkaar en faciliteer je het (eerste) contact tussen leden en stakeholders. Uiteindelijk moeten ondernemingen aan de slag met de materiële onderwerpen, waarvoor ze hun stakeholders nodig hebben.
- Stel vast welke duurzaamheidsonderwerpen het meest materieel zijn voor de branche (bijv. CO₂-uitstoot, grondstoffengebruik, sociale impact) aan de hand van interacties met stakeholders.

Betrekken van stakeholders

Het betrekken van stakeholders is cruciaal in alle fases van de CSRD-rapportage, maar speelt een extra belangrijke rol in:

- **Stap 1: Bewustwording & kennisopbouw** → Identificeren van materiële thema's binnen de organisatie en de keten.
- **Stap 2: Proces bepalen** → In kaart brengen van interne stakeholders.
- **Stap 4: Materieel thema's definiëren & stakeholders betrekken** → Uitvoeren van de dubbele materialiteitsanalyse met zowel interne als externe stakeholders.

Tools voor betrekken stakeholders & risico analyse

Organisatie	Tool
SER	Webinar: CSRD en ESRS: Dubbele materialiteit in de praktijk
SER	<ul style="list-style-type: none">• Themawebsite: Betekenisvolle stakeholderdialoog• Plan van aanpak: In 9 stappen naar een betekenisvolle dialoog• Tool: Met wie ga ik in gesprek?• Tool: Checklist bijeenkomst Nederland• Praktijkvoorbeeld: Multi-stakeholderdialoog DMA door Koninklijke Ahrend• Informatiepakket over betekenisvolle stakeholderdialoog en verdiepende activiteiten voor brancheverenigingen
SER	Webinar: CSRD en ESRS: Aan de slag met dubbele materialiteit
MVO	Korte en kosteloze check om te ontdekken welke internationale MVO-risico's je loopt én kom erachter wat je er tegen kunt doen. Risicochecker: https://www.mvorisicochecker.nl/
SER, EZ, RJ	'CSRD en ESRS: Aan de slag met je waardeketen' Webinar: https://youtu.be/0Gy7Vm3Uvek Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20231010-csrd-esrs-presentatie.pdf
SER, EZ, RJ	CSRD en ESRS: Verplicht rapporteren over eigen werknemers Webinar: https://www.youtube.com/watch?v=J9EIR32cDWs Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/slides-rapporteren--werknemers-14maart2023.pdf

Tip:

organiseer een stakeholder-bijeenkomst

Aandachtspunten voor stakeholderbijeenkomst

- Wees duidelijk over het doel. Leg uit waarom de bijeenkomst plaatsvindt, wat je met de uitkomsten doet, waarom je stakeholders betreft en wat je van hen verwacht. Maak ook duidelijk wat zij eraan hebben, want je vraagt om hun tijd en input.
- Stuur vooraf relevante informatie, zoals een samenvatting van de analyse tot nu toe, zodat deelnemers zich kunnen voorbereiden.
- Stimuleer open en eerlijke gesprekken. Sta open voor alle feedback, ook kritische punten. Moedig stakeholders aan om actief bij te dragen.
- Laat de sessie begeleiden door iemand uit de branche, een samenwerkingspartner of een externe facilitator.
- Werk in kleine groepen. Dit verlaagt de drempel om input te geven en zorgt voor meer waardevolle inzichten. Zo krijgen stakeholders ook inzicht in elkaars perspectieven.
- Breng structuur, maar blijf flexibel. Richt je op de belangrijkste uitkomsten, maar laat ruimte voor andere relevante bijdragen van stakeholders.
- Koppel de hoofdlijnen van de bijeenkomst terug aan stakeholders (en eventueel extern). Evalueer hun ervaringen en sta open voor vervolgesprekken en samenwerkingen

Voorbeeld:

Stakeholder- bijeenkomst voor collectieve aanpak

CSRD Modint, INretail, EK-Retail, Tuinbranche Nederland

Bijeenkomst door Modint, INRetail, EK-Retail, Tuinbranche Nederland

Het doel van de collectieve aanpak CSRD door Modint, INretail, EK-retail en Tuinbranche Nederland was optimaal begeleiden van bedrijven in hun voorbereidingen van CSRD door op sectorniveau de materiële onderwerpen en bijbehorende datapunten vast te stellen. Dit vormt de basis voor de duurzaamheidsstrategie.

De bijeenkomst was gericht op het faciliteren van een constructieve dialoog tussen externe stakeholders, brancheverenigingen en de deelnemers van het collectieve CSRD-project.

Door middel van plenaire discussies en interactieve break-outsessies werden gezamenlijke uitdagingen en kansen in kaart gebracht, met als doel duurzame en verantwoorde bedrijfspraktijken te bevorderen. Tijdens de break-outs gingen stakeholders in gesprek over de hotspots (gebundelde materiële onderwerpen) die door de projectgroep waren geïdentificeerd. De centrale vraag daarbij was:

“Welke overwegingen geef je de bedrijven mee om keuzes te maken in hun individuele traject?”

Na afloop presenteerden de drie groepen hun belangrijkste inzichten plenair. De input van stakeholders werd vervolgens benut om de dubbele materialiteitsanalyse voor 10 sectoren in de non-food retail te verfijnen. Dit heeft geleid tot daadwerkelijke verschuivingen in materiële onderwerpen en concrete tips en adviezen voor de deelnemende bedrijven.

Toepassing, monitoring en evaluatie

Stap 5:

Individuele toepassing

Samenvatting

Sectorbranches kunnen bedrijven waardevolle ondersteuning bieden bij de CSRD-rapportage. Uiteindelijk moeten bedrijven echter zelf hun rapportage opstellen of de benodigde data aanleveren aan rapporterende bedrijven. Daarom is een goed begrip van individuele toepassing noodzakelijk.

Stap 6:

Monitoring en evaluatie

Samenvatting

CSRD en andere duurzaamheidsrapportages zijn continu in ontwikkeling en materiële thema's kunnen veranderen. Daarom is het belangrijk om regelmatig te beoordelen of de ondersteuning vanuit de sectorbranche nog aansluit bij de behoeften van bedrijven. Pas deze aan als dat nodig is.

Stap 5:

Individuele toepassing

- Een sectorale materialiteitsmatrix helpt om leden te ondersteunen bij het vertalen van inzichten naar hun eigen bedrijfsvoering.
- Een materialiteitsanalyse is zowel nuttig voor rapporterende als niet-rapporterende bedrijven
- Het is echter belangrijk om te benadrukken dat een sectorale materialiteitmatrix slechts de basis is en alleen relevant is voor algemene thema's. Bedrijven moeten zelf kritisch kijken hoe deze inzichten toepasbaar zijn binnen hun eigen organisatie.
- Op basis van deze individuele toepassing kan de sector als geheel verder onderzoeken hoe zij zich kan blijven verbeteren op het gebied van duurzaamheid en rapportageverplichtingen.

Stap 6:

Monitoring en evaluatie

- Volg de voortgang binnen de branche.
- Stel periodieke evaluaties op om te zien hoe ondernemingen vorderen.
- Stel periodieke evaluaties voor om te controleren of materiële thema's voor de sector zijn verschoven.
- Organiseer jaarlijkse evaluaties waarin leden hun voortgang met de CSRD-rapportage kunnen delen en feedback kunnen geven op het stappenplan.

Overzicht ESRS standaarden

Data	
Organisatie	Tool
EFRAG ESRS standaarden – ‘Adopted’ door Europese Commissies	‘Adopted ESRS standards’ https://xbrl.efrag.org/e-esrs/esrs-set1-2023.html#d1e10096-3-1
EFRAG ESRS Q&A Platform	https://efrag.sharefile.com/share/view/s09a4555968ec448dbc56f5995e87e3b8/fo699fb6-4fb9-4ae4-afdc-8987d6169723
EFRAG ‘interoperability’ workstreams	https://www.efrag.org/en/sustainability-reporting/esrs-workstreams/interoperability
SER, VNO MKB, EZ, RJ, NBA	Webinar ‘CSRD en ESRS: Aan de slag met de definitieve standaarden’: https://youtu.be/PI8d8SJ-QJE Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20230926-csrd-esrs-presentatie.pdf
Ministerie van Economische Zaken	Nederlandse vertaling ESRS: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2024/10/31/vertalingen-efrag-implementatierichtsnoeren
Ministerie van Economische Zaken	ESRS Navigator: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2025-01/ESRS_Navigator_januari_2025.pdf

Tools – data & Checklist

Data	
Organisatie	Tool
SER, VNO MKB, EZ, RJ, NBA	Webinar: Betrouwbare data Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20241119-csr-d-esrs-presentatie.pdf
SER, VNO MKB, EZ, RJ, NBA	'CSR D en ESRS: klaar voor de start? Een checklist' Webinar: https://youtu.be/WBYg_S4bQpY Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20241203-csr-d-esrs-presentatie.pdf
SRA	Overzicht: duurzaamheidsverslagen in 8 branches https://www.sra.nl/dossiers/duurzaamheid/overzicht-duurzaamheidsverslagen-per-branche

Tool – MKB specifiek

Organisatie		MKB tools
SRA	Urgentietijdlijn	https://www.sra.nl/dossiers/duurzaamheid/urgentietijdlijn-duurzaamheid-strategische-keuzes-voor-toekomstbestendig-ondernemen
	Praatplaat ESG	https://www.sra.nl/dossiers/duurzaamheid/nieuw-praatplaat-esg-in-het-mkb
	Advieswijzer CSRD voor ondernemers	https://www.sra.nl/dossiers/duurzaamheid/csrd/sra-advieswijzer-csrd-stappenplan-voor-de-mkb-ondernemer
	Overzicht duurzaamheidsverslagen in 8 branches	https://www.sra.nl/dossiers/duurzaamheid/overzicht-duurzaamheidsverslagen-per-branche
SER, EZ, RJ	CSRD en ESRs: Impact op het MKB	Webinar: https://youtu.be/BkiZUz7pTaM Presentatie: https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/20231017-csrd-esrs-presentatie.pdf
MVO Nederland	CSRD kansen voor het mkb	Community of Practice: CSRD-kansen voor het mkb MVO Nederland